

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА
КАФЕДРА ІСТОРІЇ СТАРОДАВНЬОГО СВІТУ ТА СЕРЕДНІХ ВІКІВ
ОДЕСЬКИЙ АРХЕОЛОГІЧНИЙ МУЗЕЙ НАН УКРАЇНИ
ГРЕЦЬКИЙ ФОНД КУЛЬТУРИ (ОДЕСА)

СТАРОДАВНЄ ПРИЧОРНОМОР'Я

Випуск XII

ОДЕСА
ОНУ
2018

УДК 94(100)“-04/17”(08)

C773

Рекомендовано до друку Вченою радою
факультету історії та філософії
ОНУ імені І. І. Мечникова.
Протокол № 1 від 24 січня 2018 р.

Рецензенти:

- І. В. Бруяко** – д.і.н., директор Одеського археологічного музею НАНУ;
О. А. Довгополова – д.філос.н., професор кафедри філософії та методології пізнання
ОНУ імені І. І. Мечникова.

Редакційна колегія:

- І. В. Немченко** – к.і.н., зав. кафедри історії стародавнього світу та середніх віків
ОНУ імені І. І. Мечникова, головний редактор;
О. Б. Дьомін – д.і.н., зав. кафедри нової та новітньої історії ОНУ імені І. І. Мечникова;
О. М. Дзиговський – д.і.н., професор кафедри археології та етнології України
ОНУ імені І. І. Мечникова;
Т. О. Ізбаш-Гоцкан – к.і.н., доцент кафедри історії стародавнього світу та середніх віків
ОНУ імені І. І. Мечникова;
В. Г. Кушнір – д.і.н., декан факультету історії та філософії ОНУ імені І. І. Мечникова;
О. М. Луговий – к.і.н., доцент кафедри історії стародавнього світу та середніх віків
ОНУ імені І. І. Мечникова, зам. головного редактора;
С. А. Булатович – к.і.н., доцент;
С. Б. Охотніков – к.і.н., зам. директора Одеського археологічного музею НАНУ;
М. Д. Руссев – доктор хабілітат історії, професор Вищої антропологічної школи
(Кишинів, Молдова);
О. В. Смигдина – д.і.н., зав. кафедри археології та етнології України
ОНУ імені І. І. Мечникова;
С. Б. Сорочан – д.і.н., зав. кафедри історії стародавнього світу та середніх віків
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Стародавнє Причорномор'я. Випуск XII / Голов. ред. І. В. Немченко. –
C773 Одеса: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2018. –
632 с.

ISBN 978-617-689-251-9

Збірка «Стародавнє Причорномор'я» складена на основі матеріалів XII читань пам'яті професора П. Й. Каршиковського, міжнародної конференції, яка відбулась в ОНУ імені І. І. Мечникова 12-13 березня 2018 р. Випуск містить статті з проблем нумізматики, історії та археології Північного Причорномор'я, античної та середньовічної історії, візантинознавства, історії Європи раннього модерного часу, історіографії тощо. I–X випуски збірки виходили під назвою «Древнее Причерноморье».

УДК 94(100)“-04/17”(08)

ISBN 978-617-689-251-9

© Колектив авторів, 2018
© Одеський національний
університет імені І. І. Мечникова, 2018

---

⁵ Isaac B. Op.cit. P. 101-161.

⁶ Pollard N. Soldiers, Cities, and Civilians in Roman Syria. Ann Arbor: University of Michigan Press, 2000. P. 262.

⁷ Wheeler E. L. Methodological limits and the mirage of Roman strategy: Part 1 // Journal of Military History. 1993. № 57:1. P. 7–41.

⁸ Sommer M. The desert and the sown. Imperial supremacy and local culture in Partho-Roman Mesopotamia // Parthica. 2005. № 6. P. 235–246.

О. Б. Дёмин (Одесса)

**СОБИРАНИЕ НАСЛЕДСТВА: МЕДИЕВИСТИКА В
СОВРЕМЕННОЙ УКРАИНЕ (1992–2016 гг.)^{††}**

Еще в XIX в. в университетах Украины сложились научные традиции изучения западноевропейского средневековья (конец V – конец XV в.). К концу XX в. медиевистика как научное направление занимала прочное место среди вузовских дисциплин¹.

Реалии 90-х гг. XX в. существенным образом повлияли на состояние положения дел в медиевистике Украины. Достаточно резко ушло старшее поколение исследователей: часть выехала за границу, другие вышли на пенсию. Как показывает подготовленный проф. А. Б. Головко² справочник украинских специалистов, работающих в области истории средних веков, лишь единицы представителей советской медиевистической науки все еще работают в вузах.

В 90-е гг., в связи с кадровыми изменениями и общим состоянием системы высшего образования в Украине, существенно снизился престиж научной работы в гуманитарной сфере и особенно в фундаментальных классических дисциплинах, каковой была медиевистика, требовавшая многолетней серьезной подготовки. Первым заметным проявлением кризисных моментов стала утрата своих позиций в медиевистике университетами Киева, Харькова, Львова. Поэтому в первой половине 90-х гг. наиболее зримым центром медиевистики Украины стало Запорожье, где работал переехавший из Минска проф. Ю. Е. Ивонин. С его подачи в 1988 г. в Запорожском педагогическом институте начал работать всесоюзный научный

---

^{††} Учитывая объем сообщения, в тексте упомянуты не все исследователи, а в ссылках указаны только некоторые публикации авторов.

семинар «Международные связи в средневековой Европе»³. Но отъезд Ю. Е. Ивонина прервал формирование новой украинской традиции.

Первая научная конференция «Средневековая Европа: взгляд с конца XX ст.» украинских историков, посвященная средневековой истории всей Европы, прошла только в 2000 г. в Черновицком университете. Она наглядно продемонстрировала положение дел в украинской медиевистике. Подсчеты автора по материалам конференции⁴ показывают региональные приоритеты исследователей. Так, центрально-европейской тематикой занималось 5 %, юго-восточно-европейской – 12 % и восточно-европейской – 56 % историков. Еще 17 % составляли публикации историографического и теоретико-методологического плана. Все это выглядело не в пользу западноевропейских исследований, количество которых едва достигало 10 %. При этом собственно медиевистических публикаций было всего две, т.е. 3%. Украинскую медиевистику представляли д.и.н., проф. Дипломатической академии Украины Н. Г. Подаляк и к.и.н., доц. Черновицкого университета А. Н. Масан.

Но Черновцы не стали ведущим медиевистическим центром. Ибо им в 90-е гг. оставалась кафедра истории древнего мира и средних веков Киевского университета. Она разработала первый вариант программы истории средних веков, а один из учебников по истории средних веков для школ подготовил проф. О. П. Крыжановский.

2000 г. явился рубежом в новейшей украинской медиевистике. Постепенно формируются новые центры, идет становление следующего поколения медиевистов, выделяется новая тематика работ. Переход в Дипломатическую академию Н. Г. Подаляк, а затем и В. Г. Циватого из Запорожья сделал Академию местом консолидации медиевистов. Позже научные конференции по средневековью появились в Чернигове.

Во втором десятилетии XXI ст. по объективным показателям на первое место выдвинулся Львов. Здесь больше всего было защищено кандидатских диссертаций, подготовлен учебник по истории средних веков для университетов.

Имеющийся материал позволяет говорить о трех фазах современного этапа развития медиевистики в Украине. Первая фаза включает все 90-е гг. XX ст., заканчиваясь конференцией 2000 г. в Черновцах. Большая часть первого десятилетия нового столетия относится ко второй фазе. Третья фаза развернулась с 2009 г., когда начались ежегодные защиты кандидатских диссертаций, определилась новая тематика работы украинских медиевистов.

90-е годы предстают как переходное десятилетие новой украинской медиевистики. В Киеве публикации Н. Г. Подалая⁵, как и ее докторская диссертация (1999), продолжали социальную, экономическую и политическую историю Ганзейского союза. В КГУ традиционное направление киевской школы медиевистов продолжил М. А. Рудь, занимаясь историей немецко-славянских взаимосвязей. Кроме того, он обратился к изучению истории медиевистики в Киевском университете⁶.

В других университетах также продолжали работать медиевисты, получившие подготовку в советское время. В Харькове – один из известных специалистов по истории Реформации Ю. А. Голубкин. В начале 90-х гг. он продолжил традиционное для Харькова направление исследований – история медиевистики в Украине⁷. В Одесском университете социально-экономическую историю южнофранцузских городов XV в. исследовала Е. А. Радзиховская⁸. В этом же университете Т. Н. Попова начала работу по изучению научного наследия П. М. Бицилли⁹. А. Н. Масан продолжал тематику, связанную с изучением Тевтонского ордена¹⁰.

В это же время в университетах появились представители нового поколения медиевистов, защитившие в середине десятилетия кандидатские диссертации. В Харькове эстафету историографических исследований принял С. И. Лиман (н.р. доц. А. И. Митряев)¹¹. В середине 90-х гг. в Черновицкий университет после окончания аспирантуры в Киеве пришел Б. М. Боднарюк. Его полем исследований стала история монашеских орденов и христианской церкви¹².

В стороне от общеукраинского медиевистического пространства существовали исследования в Таврическом университете (Симферополь), где в 2000 г. вышла монография Л. С. Моисеенковой о медиевисте мирового уровня П. Г. Виноградове¹³.

Как подчеркивали организаторы конференции 2000 г., она «начинает качественно новый этап развития отечественной медиевистической науки, а предложенное издание работ исследователей средневековой истории Европы обещает стать периодическим»¹⁴. Большую часть мероприятий осуществить не удалось из-за кризисных явлений в стране. Вторая фаза (2000–2008 гг.) характеризовалась противоречивыми явлениями в научной жизни медиевистов. С одной стороны, прошли единичные, не всегда удачные, защиты диссертаций по западноевропейскому средневековью. С другой стороны, накапливался научный потенциал, шла подготовка аспирантов и докторских диссертаций. Одновременно состоялось

несколько защит докторских диссертаций, близких к медиевистике: Л. В. Войтович (2001, Львов), В. Н. Бодрухин (2005, Луганск), О. В. Борисова (2006, Луганск), А. Б. Головки (2006, Каменец-Подольский). В Киеве монографию издал Ю. Г. Грачев¹⁵.

Отсутствие значимых результатов во многом обуславливалось изменением тематики работ. Отказ от социально-экономической истории явился показателем новых тенденций в медиевистике Украины. Переход Н. Г. Подаяк в Дипломатическую академию в 2000 г. способствовал появлению работ по новой для украинской медиевистики теме – дипломатической истории Ганзы¹⁶. Изменилась тематика исследований и у Е. А. Радзиховской¹⁷.

Тематические подвижки затронули и других историков. В украинской медиевистической историографии заметным событием стало издание И. В. Немченко (ОНУ) русско-украинско-английского толкового словаря средневековой терминологии¹⁸.

Проблематичной оставалась координация работ медиевистов. В отрыве от медиевистического сообщества Украины работал полтавский историк Б. В. Год, занявшийся историей педагогики, политической мысли и гуманизма эпохи Возрождения¹⁹.

Определенный перелом в развитии медиевистики в Украине наступил в 2009 г. Об этом свидетельствуют защиты докторских диссертаций представителей среднего поколения историков: В. О. Ореховский (2009, Черновцы), С. И. Лиман (2010, Харьков), Б. М. Боднарюк (2012, Черновцы), Ф. А. Андрощук (2014, Киев). Кроме того, после длительного перерыва состоялись защиты кандидатских диссертаций. В 2009 г. их начали В. И. Мудеревич в ЧНУ (н.р. доц. Б. М. Боднарюк) и Е. Н. Труш в КНУ (н.р. проф. Г. Д. Казьмирчук). В 2010 г. прошла защита И. А. Кравченко в КНУ (н.р. проф. О. П. Крыжановский). В 2011 г. защитились уже два диссертанта в ЛНУ под руководством проф. Л. В. Войтовича – М. Н. Куцин и Н. П. Зубашевский и В. Н. Гуцул в Киево-Могилянской академии (н.р. К. Е. Гломозда). В 2012 г. кандидатами исторических наук стали С. О. Козловский в ЛНУ (н.р. проф. Л. В. Войтович), П. С. Юрейко в ЛНУ (н.р. проф. Л. В. Войтович), А. И. Кузь в ЧНУ (н.р. проф. А. В. Добржанский). Далее последовали защиты 2013 г.: А. Н. Купченко-Гринчук (н.р. проф. В. В. Ставнюк), Т. С. Горбач (н.р. доц. Н. А. Рудь), И. А. Орищенко (н.р. доц. Н. А. Рудь); 2015 г. – В. В. Половинская (н.р. проф. М. А. Журба); 2016 г. – А. С. Охрименко (н.р. доц. Н. А. Рудь), М. Р. Гаврилишин (н.р. проф. Л. В. Войтович), Д. С. Лисин (н.р. проф. Л. В. Войтович) и А. Е. Стасюк в ПрНУ (н.р. доц. М. М. Волошук). Итого в 2009–2016 гг. в Киеве, Львове и

Черновцах защитились около двух десятков молодых медиевистов Украины. Это позволило преодолеть кризис в украинской медиевистике, наметить главные проблемы и рассмотреть пути их возможного решения.

Наглядным результатом двадцатипятилетнего развития украинской медиевистики стало изменение тематики исследовательских работ. Фактически перестали разрабатываться темы, связанные с экономическими и социальными аспектами средневековья. Их сменила, став доминирующей, тема о многообразии связей Руси с европейским миром: она присутствует в половине докторских и в 40 % кандидатских диссертаций. Более всего тем, посвященных истории Англии и истории Скандинавии, соответственно, три и четыре. Новая проблематика, включающая конфессиональную, политическую, военную историю и историографию медиевистики, практически почти равномерно, приблизительно по 25 %, присутствует среди кандидатских диссертаций. Больше всего диссертаций – шесть – защищено под руководством проф. Л. В. Войтовича; три диссертации – под руководством доц. Н. А. Рудя.

Вместе с тем защиты диссертаций не могут решить все вопросы, ибо наряду с определенными достижениями существуют не менее сложные проблемы, затрудняющие развитие медиевистики в Украине. В 2005 г. О. В. Борисова из Луганского педагогического университета выпустила монографию «Генезис научной парадигмы исторического процесса в средние века (V–XV ст.)». Чтобы передать квинтэссенцию результатов ее работы, приведем цитату из резюме. Итак: «Особое внимание в монографии уделено анализу средневекового историзма и разработке его типологии по оси горизонтально-пространственных координат и по «сетке» его базовых категорий, изменения в чем и были наиболее характерными проявлениями генезиса научной парадигмы. Высказана мысль относительно возможности определения генезиса парадигмы исторического процесса формулой «сфера-куб-сфера», отражающей как генетику развития Платоновых тел в зародыше, так и генезис представлений человека о форме планеты, с которыми и связано развитие представлений о пространстве и времени. В работе использовались, как некоторые достижения современного естествознания (в частности, при обосновании гипотезы «извержения из хаоса», выдвинутой в процессе исследования темы «семи климатов»), так и новейшие разработки исторической науки, в том числе интердисциплинарного характера, и выдвинута гипотеза о методологическом значении решения проблемы универсалий в

парадигматическом знании, что смыкает данную работу с важными исследованиями в области философии. Проанализированы наиболее значительные теологические периодизационные схемы; раскрыт циклически-поступательный характер моделей исторического процесса и его связь с историческими циклами, выявленными квантовой психоисторией, а также с колебаниями климата; установлена необходимая связь с современностью»²⁰. Не удивительно, что рецензентами книжки выступили философ, физик и два историка с кафедры новой и новейшей истории. И, логично завершая этот процесс, на защите докторской диссертации О. В. Борисовой в 2006 г. отсутствовали медиевисты. В итоге процесс воссоздания псевдонауки дошел и до украинской медиевистики.

Существуют определенные проблемы с подготовкой молодой смены украинских медиевистов. Отсутствие перспективы преподавательской работы в украинских университетах, особенно заметное в последние годы, выталкивает из страны перспективные кадры.

Не менее сложен вопрос о медиевистической ориентации магистров и студентов, как качественного, так и количественного плана. На уровень представительства студентов на конференциях, помимо научных факторов, влияют финансовые вопросы обеспечения этого участия.

Достаточно запутаны вопросы научно-методического обеспечения курса истории средних веков Западной Европы. Не удовлетворяют учебники и учебные пособия для университетов. Особого обсуждения требует проблема школьного учебника. Здесь и вопрос его содержательности, хронологических рамок, состыковки школьной программы с университетским курсом, финансирования и так далее. Остро стоит до сих пор вопрос авторства текста, как об этом писала Н. Г. Подаляк²¹. Но вопросы учебно-методического характера требуют особого отношения и внимания, выходящего за рамки данной публикации.

Таким образом, современный этап развития медиевистики как истории средних веков Западной Европы (к. V – к. XV вв.) включает три фазы: 1992–2000, 2001–2008, 2009–2016 гг. Двадцатипятилетие привело к возрождению частично утраченных украинскими медиевистами в 90-е гг. исследовательских позиций. Новое поколение медиевистов отошло от изучения социально-экономической истории средневековья, занялось оформлением «новой украинской медиевистики», обратившись к новой проблематике исследований:

конфессіональної, політичної, воєнної історії та історії медієвістики в Україні.

¹ Дьомін О. Б. Медієвістика в УРСР 20–30-х років ХХ століття: час стагнації та виживання // ДП. Вып. IX. 2011. С.147-152; Він же. Українська радянська медієвістика 40–60-х років ХХ століття // ДП. Вып. X. 2013. С. 202-208.

² Головка О. Б. Історико-медієвісти сучасної України. Довідник. Кам'янець-Подільський, 2016.

³ Международные связи в средневековой Европе. Тезисы Всесоюзного семинара. Запорожье, 1991.

⁴ Середньовічна Європа: погляд з кінця ХХ ст. Чернівці, 2000. С. 3-6.

⁵ Подаль Н. Г. Социально-политическая борьба в городах вендской Ганзы в XV в. // Средние века. Вып. 55. М., 1992. С. 149-167; Она же. Ганза: мир торговли и политики в XII–XVII столетиях. К., 1998.

⁶ Рудь М. О. Професор Університету св. Володимира Ф. Я. Фортинський (1846–1881) і його праці з історії слов'яно-німецьких відносин у середні віки // Вісник Київського університету. Серія: Історія. Вып. 38. К., 1998. С.18-24.

⁷ Голубкин Ю. А. К истории медієвістики в Харьковском университете (Л. П. Калущая) // Вестник Харьковского государственного университета им. В. Н. Каразина. Харьков, 1992. №363: История. Вып. 26. С. 109-113.

⁸ Радзиховская Е. А. Ремесло нотариуса и его протагонисты в южнофранцузском городе XV в. // Записки историчного факультету Одеського державного університету. Вып. 5. Одеса, 1997.

⁹ Попова Т. Н. Украинский ландшафт бициллиеведения: историографический контекст // Эсхатос: философия истории в предчувствии конца истории. Одесса, 2011. С. 16–30.

¹⁰ Масан А. Н. Национальный аспект в борьбе прусских сословий против Тевтонского ордена // Національний фактор і міжнаціональні відносини: історія та сучасність. Чернівці, 1992. С. 18–33.

¹¹ Лиман С. І. Медієвістика в Україні в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. (1880–1917). Автореф. канд. іст. наук. Дніпропетровськ, 1994.

¹² Боднарюк Б. М. Сутність та соціальна база формування орденських чернечих корпорацій Європи у VII–XIII сторіччях. К., 1995.

¹³ Моисеенкова Л. С. Патриарх российской медієвістики. Симферополь, 2000.

¹⁴ Середньовічна Європа: погляд з кінця ХХ ст. С. 11.

¹⁵ Грачев Ю. Г. Рыцарство в средневековой Европе. К., 2006.

¹⁶ Подаль Н. Г. Утрехтський мир 1474 р. і ганзейська дипломатія // Науковий вісник Дипломатичної академії України. Вып. 4. К., 2000. С. 246-254; Вона ж. Репрезентація Ганзи на з'їздах другої половини ХІV ст.: влада і церемоніал // Науковий вісник Дипломатичної академії України. Вып. 14. К., 2008. С. 156-160.

¹⁷ Італійська книга епохи Відродження у фондах наукової бібліотеки Одеського національного університету імені І. І. Мечникова / Упор. О. О. Радзиховська та Є. В. Савельєва. Одеса, 2001.

¹⁸ Немченко И. В. Язык средневековья. Русско-украинско-английский толковый словарь средневековой терминологии. Одесса, 2001.

¹⁹ Год Б. В. Виховання в епоху європейського Відродження (середина XIV – початок XVII ст.). Полтава, 2004.

²⁰ Борисова О. В. Генеза наукової парадигми історичного процесу в середні віки (V–XV ст.). Луганськ, 2005. С. 455.

²¹ Подаляк Н. Різні списки одного джерела // Критика. 2008. Число 3 (125). С. 28-29.

О. В. Демченко (Одесса)

ПРОСТОРОВА ОРГАНІЗАЦІЯ ПОСЕЛЕНЬ ПІЗЬНОГО МЕЗОЛІТУ – РАНЬОГО НЕОЛІТУ В РАЙОНІ ДНІПРОВСЬКИХ ПОРОГІВ

«Дніпровське Надпоріжжя» – ділянка, де Дніпро пересікає породи Українського кристалічного масиву. В результаті «прориву» на цьому відрізку долини ріка протікає в меридіональному напрямку, ландшафт набув каньйоноподібного вигляду, а в руслі зосереджена значна кількість островів, крупних скель, порогів та забор. Територіально Надпоріжжя охоплює простір від сучасного міста Дніпро та нижче за течією до острова Хортиця в місті Запоріжжя (близько 100 км в протяжності). Геоморфологія регіону якісно відрізняється від сусідніх регіонів, що вплинуло на своєрідність історичного розвитку первісного населення.

Поселення пізнього мезоліту та неоліту в регіоні розташовані, як правило, значно нижче, ніж поселення попередніх епох, які знаходяться, зазвичай, досить високо відносно сучасної заплави (що є загальною закономірністю для українських пам'яток). У Надпоріжжі, наприклад, вони локалізувалися на схилах корінного берега на висоті 13–15 м над меженим рівнем ріки (наприклад Осокорівка¹). Таке розташування свідчить про те, що ранньомезолітична людина ще не могла селитися на пісках борової тераси низького рівня, які на той час ще не зовсім вийшли із-під води або ж подовгу стояли покриті водою весняних повеней. Починаючи з пізнього мезоліту поселення влаштовувалися значно нижче – на висоті не більше 5–7 м над літнім рівнем Дніпра до його зарегулювання². Відомі на сьогодні місцезнаходження розташовувалися на численних островах Дніпра, великих окремих скелях або на береговій лінії в місцях впадіння приток (рис. 1). При цьому простежено загальну закономірність системи взаєморозташування поселень: у найзручнішому місці влаштовувався базовий зимовий табір, навколо якого формувалася так

<i>Немченко І. В.</i> До 55-ліття кафедри історії стародавнього світу та середніх віків Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.....	5
<i>Избаиш-Гоцкан Т. А.</i> Антиковедение на кафедре истории древнего мира и средних веков.....	16
<i>Чепіженко В. В.</i> Розвиток медієвістики на кафедрі історії стародавнього світу та середніх віків ОНУ (до 2000 р. – ОДУ) імені І. І. Мечникова.....	23
<i>Агульников С. М.</i> Планировка и топография могильников белозерской культуры в Нижнем Подунавье.....	39
<i>Алексеев В. П., Лобода П. Г.</i> Редкие и неизданные варианты монет античных городов Северного Причерноморья.....	44
<i>Андрух С. И., Тоцев Г. Н.</i> Сорокина Балка – новый памятник археологии в Нижнем Поднепровье.....	50
<i>Боднарюк Б. М.</i> Західноєвропейський премілленаризм XVII ст.: відродження апокаліптичних настроїв та віри у земне царство Христа на тлі Тридцятирічної війни й англійської пуританської революції.....	52
<i>Бойко-Гагарин А. С., Корпусова И. В., Янов Д. М.</i> Некоторые особенности обращения османских юзлуков на территории княжества Валахия в 1810-1811 гг.....	57
<i>Бондаренко Д. В., Смирнов О. І.</i> Археологічні дослідження зольника № 2 Вікторівського святилища в 2017 р.....	70
<i>Буйських С. Б.</i> Хора Ольвії – історико-археологічний релікт давньогрецької колонізаційної епохи у Нижньому Побужжі.....	78
<i>Булатович С. А.</i> Из истории изучения античного Никония.....	82
<i>Бурдо Н. Б.</i> Антропоморфна пластика усатівської культури.....	87
<i>Бьяджи П.</i> Малоизвестные материалы к хронологии грота Буран-Кая III (Украина).....	97
<i>Вар`ян О. О.</i> Ставлення до дитинства в Афіньському полісі архаїчного та класичного періодів.....	102
<i>Вертієнко Г. В.</i> До питання про метал в Авесті.....	108

<i>Відейко М. Ю.</i> Сакральні будівлі Центральної та Південно-Східної Європи у V тис. до н.е.....	117
<i>Вус О. В.</i> Кастеллум Сиваг-Кермен – погранична крепость Византиї в Юго-Западной Таврике.....	123
<i>Главенчук А. В.</i> Новые данные о пигментных охрах из раскопок Анетовки 2.....	131
<i>Горбаненко С. А.</i> Перші цілеспрямовані палеоетноботанічні розшуки на Більському городищі.....	138
<i>Грабовская О. В.</i> Історичні обставини початку використання цегли у Вінниці.....	146
<i>Гребцова И. С.</i> Сюжеты античной истории и мифологии в творчестве европейских художников XVIII – первой половины XIX ст.....	153
<i>Гулюк Є.</i> Зміни статусу історії та структури історичного знання в освітній системі єзуїтів у середині XVIII ст.....	160
<i>Гуменний В. Л.</i> Військові гарнізони на території Близького Сходу і парфянські кампанії Риму у II – на початку III ст.н.е (за епіграфічними джерелами).....	166
<i>Дёмин О. Б.</i> Собрание наследства: медиевистика в современной Украине (1992–2016 гг.).....	171
<i>Демченко О. В.</i> Просторова організація поселень пізнього мезоліту – раннього неоліту в районі Дніпровських порогів.....	178
<i>Дергачева Л. В.</i> Клад средневековых молдавских монет XIV века, найденный на территории республики Молдова.....	185
<i>Димидюк Д. А.</i> Фортифікації та облогова техніка Багратидської Вірменії кінця IX – середини XI ст. (на основі писемних джерел).....	191
<i>Добролюбский А. О.</i> Остатки и следы Джинестры на одесских берегах.....	199
<i>Домановська М. Є.</i> Філологічний вектор розвитку візантиністики у Харківському університеті (середина XIX – початок XX ст.).....	208

<i>Домановский А. Н.</i> К вопросу о нарушителе арабо-византийского договора 689 г.....	214
<i>Diaconu V., Gafincu A.</i> Multidisciplinary research dedicated to the Late Bronze age from the space between the Carpathians and Prut (Romania).....	220
<i>Дятлов В. О.</i> Герцогиня Здена Саксонська та її син Георг. Виховання християнського князя.....	227
<i>Заплетнюк О. А.</i> Роль фараона Ехнатона у культурі Атона за текстами прикордонних стел «раннього проголошення».....	234
<i>Зелинский А. Л.</i> К вопросу о назначении так называемых перстней «птолемеевского типа».....	241
<i>Иванова С. В.</i> Обмен и торговля в древних обществах.....	247
<i>Івченко О. С.</i> Джон Спелмен та Філіп Хантон: два погляди на королівську владу.....	254
<i>Kamadadze K.</i> Porcelain from Gonio fort.....	261
Клюшинцев В. Н. <i>Гребенников В. Б.</i> К вопросу о развитии металлургии и металлообработки в эпоху бронзы в Нижнем Побужье.....	269
<i>Ковальський Л. С., Голдаєв С. Г.</i> Заповнюючи прогалини на карті енеоліту степової Одещини: пізньотрипільська випадкова знахідка з долини ріки Кучурган.....	276
<i>Ковбасюк С.</i> «Коли запитають вас ваші сини...»: іконографічні новачі у «Песаху» Хейбрехта Бейкелара 1563 р. та реформаційний дискурс.....	283
<i>Колесниченко А. Н.</i> Стекланные сосуды закрытых форм VI-I вв. до н.э. в сакральных контекстах Средиземноморья и Северного Понта.....	291
<i>Красножон А. В.</i> Два документа 1593 г. о ремонтных работах в Хаджибее.....	298
<i>Крижанівський А. Л.</i> Метрологічні показники монет львівського монетного двору XIV-XV ст.....	304
<i>Левченко В. В.</i> Мифы и реалии биографии профессора А. Г. Готалова-Готлиба (1866–1960).....	312

<i>Лиман С. И.</i> Французская средневековая история и историография в творчестве профессора Харьковского университета М. Н. Петрова (1826-1887).....	320
<i>Лобанова М. А., Нестеренко О. В.</i> Нова пам'ятка катакомбної культури в Одеській області.....	327
<i>Луговий О.М.</i> Візантійські послы у Снятині 1415 року.....	332
<i>Мельников О.Н.</i> Серебряный статер Гигиэнонта в монетном деле и в нумизматике Боспора.....	339
<i>Mielczarek M.</i> From the history of archaeology in Odessa. Józef Czaki (1857-1936), a forgotten collector of antiquities.....	349
<i>Моусеенко Н. С.</i> Сребреники Святополка: итоги тысячелетия.....	353
<i>Мызгин К. В., Филатов Д. А.</i> Находки ауреусов зурпаторов III века на территории Украины.....	354
<i>Николаев Н. И.</i> Кто был советником царя Скилура в Неаполе Скифском?.....	368
<i>Одрін О. В.</i> Північнопонтійська торгівля зерном: друге життя давніх концепцій.....	375
<i>Отрешко В. М.</i> О тенденциях развития археологии.....	381
<i>Охотников С. Б.</i> Сотрудничество ученых Одессы и Польши в изучении археологии и древней истории Северного Причерноморья.....	384
<i>Охріменко О. С.</i> Уривок невменної нотації з оправи рукопису «Miscellae quodlibeticae pro IWM».....	392
<i>Папанова В. А., Зиновьева Т. А.</i> Склеп с росписью на некрополе Ольвии: проблема фиксации и интерпретации памятника.....	396
<i>Пересунчак О. С.</i> Нові пам'ятки археології в басейні р. Могилянка.....	408
<i>Пилипчук Я. В.</i> История Золотой Орды в хронике Ульриха Рихенталя.....	413
<i>Пиструил И. В.</i> Изделия с резцовым сколом на эпилеолитических памятниках Северо-Западного Причерноморья (некоторые предварительные выводы).....	416
<i>Плешивенко А. Г.</i> Забытые раритеты.....	422

<i>Подрез Ю. В.</i> Дипломатична діяльність уряду П. Орлика щодо Франції та Османської імперії в 1710 році.....	430
<i>Полищук Л. Ю., Кіосак Д. В.</i> Нові матеріали до історії археологічного вивчення Південного Побужжя.....	436
<i>Попова Т. Н.</i> В. Э. Крусман: епоха и наука под скальпелем историка.....	446
<i>Попович С., Чобану И.</i> Раскопки кургана № 8, у с. Александру Иоан Куза (Кагульский р-н, республика Молдова).....	453
<i>Прохорова А. Ю.</i> Французька політика Англії під час північного повстання 1569 р.....	457
<i>Руссев Н. Д.</i> Белгородский мученик Иоанн Новый и религиозная жизнь Молдавии начала XV в.....	463
<i>Рябцева С. С.</i> О некоторых специфических чертах головных уборов населения балканского региона в X–XIV вв.....	470
<i>Савельева Е. С.</i> Терракотовая статуэтка римского воина из Картала...	481
<i>Самойлова Т. Л.</i> Контакты Родоса и Тиры в эллинистическое время по данным керамической эпитафии.....	485
<i>Секерська О. П.</i> Тваринництво та полювання в господарстві населення античного часу межиріччя Дунаю та Південного Бугу.....	487
<i>Сминтина О. В.</i> Екологічна історія дописемної доби: актуальні питання сучасних досліджень.....	494
<i>Снитко І. О., Гаркуша Н. М., Снитко О. В.</i> Про історію однієї лапідарної пам'ятки, знайденої біля Ольвії.....	500
<i>Снитко И. А.</i> Проблемы архитектурной идентификации фрагментарно исследованных архитектурно-археологических памятников.....	505
<i>Сурду В. В.</i> Особенности погребальных сооружений ямной культуры Карпато-Поднестровья.....	512
<i>Тарасенко Н. А.</i> Фрагменты древнеегипетской Книги мертвых в Украине.....	517
<i>Тоцький П. М.</i> Становий статус церкви в королівській Франції напередодні Революції.....	524
<i>Тоцев А. Г.</i> Крымско-русские торговые отношения в XV в.....	531

<i>Туровский Е. Я.</i> Государственное устройство античного Херсонеса.....	534
<i>Федченко С. Е.</i> Функції та місце сексуальності у римському зображальному мистецтві.....	539
<i>Фомин М. В.</i> Трансформация обряда крещения и ее отражение в архитектуре Херсонеса-Херсона.....	547
<i>Khalvashi M., Aslanishvili L., Kakhidze E.</i> Garrisons on the edge of Imperium Romanum.....	553
<i>Харламова А. О.</i> Результати картографування середньовічних кам'яних статуй в басейні середньої течії Сіверського Дінця.....	558
<i>Хахеу В.</i> К вопросу о погребальном обряде позднегальштатского времени днестровско-карпатского региона (конец VII–V вв. до Р.Х.).....	566
<i>Циватый В. Г.</i> Внешнеполитическая и дипломатическая институционализация Европы раннего нового времени глазами современника: Франческо Гвиччардини о концептах «война» и «мир» в исторической памяти.....	573
<i>Чекунина Н. В.</i> К истории формирования коллекции древнерусских монет одесского археологического музея НАН Украины.....	580
<i>Черниенко Ю. А.</i> К вопросу об информативности предметов металлопроизводства для анализа проблем генезиса сабатиновской культуры.....	585
<i>Черных И. Д.</i> Цивилизации «осевого времени» в научном наследии Ш. Эйзенштадта.....	592
<i>Шевцов С. П.</i> Структурные средства изображения Перикла у Фукидида.....	596
<i>Шевченко О. Б.</i> Сарматські «амазонки»: чинники, що спонукали появу історіографічного міфу, та реальність сьогодення.....	603
<i>Янко А. Л.</i> Расенна чи Ратуменна?: Дещо про епоніма і самоназву етрусків.....	609
<i>Ярош О. А.</i> Витоки і розвиток британського орієнталізму у першій половині XVII ст.....	615
Перелік скорочень.....	622